

початку ХХ століття, з якою пов'язана творчість М. Коцюбинського, В. Стефаника, П. Тичини, А. Головка, А. Чехова, С. Цвейга, а далі й Г. Михайличенка, М. Хвильового, М. Ірчана. У новелах Ф. Потушняка для дітей ознаки імпресіонізму йдуть поруч з психолого-реалістичним і сюрреалістичним сприйманням світу, що характерне для творчості Г.Косинки, В. Підмогильного, Б. І. Антонича, В. Барки та ін.

Відомий літературознавець В.Л. Микитась, досліджуючи творчість Ф. М. Потушняка, сказав, що він був "одним із найпомітніших і найталановитіших закарпатських письменників" [18]. Таке занотовували, бувало, й інші вчені. Тут мусимо зауважити, що Ф. М. Потушняк у нашому красному письменстві далеко не локально-територіальна постать. Це особистість з непересічним письменницьким талантом європейського рівня. Особистість у літературі для дорослого читача і для дітей та про дітей. Він належить до кращих європейських письменників.

Література

1. Потушняк Ф. Повінь: оповідання, новели, поезії в прозі, роман. – Ужгород, 1985. – С. 168.
2. Там само. – С. 62.
3. Там само. – С. 172.
4. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. – К., 1993. – С. 318.
5. Потушняк Ф. Повінь: оповідання, новели, поезії в прозі, роман. – С. 110.
6. Там само. – С. 113.
7. Там само. – С. 17.
8. Там само. – С. 19.
9. Там само. – С. 20.
10. Там само.
11. Там само. – С. 63.
12. Там само. – С. 61.
13. Там само.
14. Там само.
15. Там само. – С. 62.
16. Там само. – С. 63.
17. Там само. – С. 169.
18. Там само. – С. 5.

СВІТЛАНА РОШКО

ОСОБЛИВОСТІ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ У МАЛІЙ ПРОЗІ Ф.ПОТУШНЯКА

Чільне місце в історії закарпатської прози становить творчість Ф.Потушняка, який почав свою діяльність на літературній ниві як поет. Один із найталановитіших письменників свого часу Ф.Потушняк все більше і більше привертає до себе увагу широкого кола читачів і дослідників. "Справді, переконливе окреслення характерів, внутрішнє заглиблення в основи моралі, передусім потворних учинків, напруженість сюжетів, визначають оту своєрідність творчості прозаїка, яка не тільки збагатилася, але й оновила літературу Закарпаття творами Стефаниківської сили" [1].

Твори Ф.Потушняка вражають своєю художньою майстерністю, яка досягається насамперед високою естетичністю епітетів, тропів та фігур і, звичайно, майстерним використанням порівнянь.

Сьогодні ми б хотіли зупинитися на малій прозовій творчості Ф.Потушняка: оповіданнях і новелах та поезіях в прозі, бо, як влучно зауважує І.Я.Франко: "Вона (новелістика - Р.С.) ненавидить усяку шаблановість, ненавидить абстракти... Натомість вона любиться в смілах і незвичайних порівняннях (виділення наше - Р.С.), в уриваних реченнях, в півслівцях і тонких натяках" [2].

Порівняння як художньо-зображувальний засіб широко використовується письменником для всебічної, рельєфної характеристики героїв його прозових творів. Порівняння як засіб творення образності є невід'ємним атрибутом авторської мови і в чудових описах пейзажів.

У мові творів Ф.Потушняка простежуються як безсполучникові, так і сполучникові порівняння різноманітних структурних типів. Засобом вираження безсполучникових порівнянь у малій прозі Ф.Потушняка, як правило, насамперед виступає орудний порівняльний із значенням порівняння, уподібнення у функції складеного присудка, як наприклад: *Село здавалось йому тепер великим морем...* [3],* та орудний порівняльний з метафоричним значенням у функції обставини способу дії, наприклад: *Батіг знов засвітив і чорною гадкоюю*

* Тут і далі суб'єкт порівняння умовно позначасмо жирним курсивом, об'єкт порівняння - жирним шрифтом, основу - курсивом.

упав йому на плечі [4]; *Місяць великим колесом виїшов над двором і купається в білому саді* [5]; *Граф стрілою полчав у яругу* [6].

Сподучникові порівняння різних структурних типів і синтаксичних функцій, сформовані на образах рослинного і тваринного світу, широко використовуються Ф.Потушняком для характеристики персонажів творів. Такі порівняння, по-перше, влучно використовуються письменником для вираження зовнішнього вигляду персонажів, як наприклад: *Три сини, як дуби, волочили ниву* [7]; *Петро високий, стрункий, як ясень...* [8]; ...стояли три брати. Один - старший - високий і сильний, з лицем, як із бронзи, обпаленим сонцем, і *чорними очима, що світилися і не закривалися, як у ворона*. Другий - сухий, високий, довголиций, з *посам, як у яструба...* [9]; *Староста, як птах на тонких ногах, підскочив перед ним і вларив по лиці...* [10].

По-друге, такі порівняння використовуються письменником для передачі внутрішнього психологічного стану його героїв. Як влучно зауважує Василь Микитась, "характерною рисою ранніх творів Ф.Потушняка є озлобленість героїв... Злість до родичів за сяке-таке майно, за шматок землі; злість до чужих дітей-сиріт, злість за втрачені гроші..." [11]. Страх покривджених і злість кривданків - ось два душевних стани героїв ранньої прози Ф.Потушняка, які так вміло змальовує письменник за допомогою порівнянь. Злість образно асоціюється з хижаком, змією, осою, які не відпускають свою жертву, наприклад: *Юра дивився на Митраха тоді злими очима, як змія на мишу, яку хоче пожерти* [12]; ... *білки злих очей, ... як галючі жала, проникли аж до серця* [13]; (*Староста* - Р. С.) ... голову весь час повертав назад, на в'язня. З якого *не зводив гострого погляду, як хижак із жертви* [14]; *Браття, як оси, пустилися за ним* [15].

За допомогою зовсім інших порівнянь змальовує письменник страх і біль, як наприклад: *Іван впізнав голос жандарма, задрижав, як лист на трепеті* [16]; ... в *Іванові* з'явився такий страх і сила, що, *як кішка, упав на землю і спритно прослизнув* тому (жандармові - Р. С.) між ногами [17]; ... *Іван ... як переслідувана яструбом птиця, сів у квасолі і притаївся* [18]; (*В'язень* - Р. С.) *Ревів сумно, як вовк, коли впав в засідку, страшним, смертельним голосом...* Та раптом

він (в'язень - Р. С.) ... *застогнав, як зранений ведмідь, і вп'яв у когось очі* [19].

Для передачі особистого горя, внутрішнього душевного болю Ф.Потушняк майстерно використовує і фразеологізовані усталені складні присудки-порівняння, як наприклад: (*Іван* - Р. С.) *Йшов, як здерев'янілий, і не видів перед собою нічого ... Батько бігав по кімнаті, по двору, як несамовитий* [20]; По місту *він ходив, як чужий* [21]; Але *він* [гімназист - Р. С.] бився в голову і плакав, ходив по хаті, *як сліпий* [22]; Над мертвим Петриком, що лежить випростаний, довгий на ліжку, *мов неживі, стоять* Іван та Олена ... [23]; (*Батько* - Р. С.) *Йде поволі, немов з хреста знятий* [24].

Використовує Ф.Потушняк у малій прозі і усталені фольклорні порівняння для змальовування зовнішності персонажів, як наприклад: В сийві лампи видні тільки кужіль, *свіже, як ружа, дівоче личко* ... [25]; Олена - красуня ... а що вже й справді диво небачене - *очі ... Чорні, як терен* [26]; Попереду йшов староста... з жвавими рухливими *оченятами, чорними, як терен* [27], а також власне авторські порівняння, наближені до усно-народних, засновані на легендах нашого краю, як наприклад: *Милуюся своїми почуттями, своїми думками... Як нарцис у розливах - своєю красою* [28].

Широко використовуються письменником порівняння і для змалювання навколишньої природи. За допомогою цілком оригінальних прикладок-порівнянь безсполучникового і сподучникового типу Ф.Потушняк лірично зображує мальовничу природу рідної землі, як наприклад: Чудовий могутній ліс! І *хмари - мандрівники* люблять пролітати над ним, і *вітри-розбійники* затримуються в ньому, співають свої молодечі пісні [29]; ... серед поля *блищить озеро, як замріяне, мудре око землі* [30]; Полеми розбігаються *в'юнкі ручаї - як золоті змії, що крадуться впазом під світлом блискавиць* [31]; Над овидом з'явилися *маленькі білі хмарки, як човники...* [32]; У повітрі напруження від нестерпної спеки... Лиш одинока *біла хмарка - як розкидане руно вовни* [33].

Нерідко в творчості Ф.Потушняка зустрічаються і образні порівняння землі та її щедрих дарів із морем, як наприклад: ...а там, далі, *хвилюються, як море, колгостні лани* [34]; - *Пшениця* та, - бачите, - *як море...* [35]. Подібні асоціативні порівняння землі і моря нерідко зустрічаються і в творчості

інших відомих західноукраїнських письменників, зокрема в творчості О.Кобилянської, як наприклад: Поля його батька граничили з полями Василя... і на них *колисалися* рік-річно *препишні збіжжя, мов золотисте море* [36]; *Невначе зіштовпніла море, простерлася земля* з полудня на захід [37].

Характерною ознакою пейзажу в творчості Ф.Потушняка є його персоніфікація. Як влучно зауважує М.Козак: «Автору притаманне тонке сприйняття природи, яка виступає як жива істота» [38]. Ниви, поля, вітер – це у нього живі істоти, настрої яких співзвучний із настроєм героїв твору, як наприклад: *Ниви, поля – як завмерли* [39]. Вітри шумлять у смереках, і *наче плачем* озивається їх голос у полі [40]; А вітер *мов хоче вкрасти* і віднести у безвість його слова. Вітер з Бужери несе хмари та дош, *мов сердиться*, лютує, хоче розігнати всіх... [41].

Літературний талант Ф.Потушняка якнайповніше розкривається у жанрі психологічної новели [42]. Часто письменник як у поезії, так і у прозі "за допомогою психологізованого пейзажу дає натяк на якусь таємничу трагедію в природі або в людській душі" [43], як наприклад: У вікна заглядає *день – холодний, байдужий, як смерть...* [44]; *Сонце, як вампір, п'є* всю вологу і калюжу крові серед толоки [45]; ...мати говорить жалібно, плачучи, і *лише той плач, як хворі птахи над осіннім полем* [46].

Отже, Федір Потушняк – великий майстер використання порівнянь не тільки для всебічної, рельєфної характеристики персонажів твору, але і в плані «психологізованих пейзажів», співзвучних із настроями і почуттями людей.

Література

1. Поп В. Сад його творчості. До 90-річчя з дня народження Федора Потушняка // газ. Новини Закарпаття. – Ужгород, 2000. – 27 лютого. – С. 7.
2. Франко І. Я. З останніх десятиліть XIX віку // Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. – К., 1984. – Т. 41. – С. 526.
3. Потушняк Ф. Оповідання та новели. Поезії в прозі // Федір Потушняк. Повінь. Оповідання, новели, поезії в прозі, роман. – Ужгород, 1985. – С. 24.
4. Там само. – С. 84.
5. Там само. – С. 72.
6. Там само. – С. 33.

7. Там само. – С. 146.

8. Там само. – С. 158.

9. Там само. – С. 136.

10. Там само. – С. 124.

11. Микитась В. Повінь життя і творчості митця // Федір Потушняк. Повінь. Оповідання, новели, поезії в прозі, роман. – Ужгород, 1985. – С. 7.

12. Потушняк Ф. Названа праця. – С. 94.

13. Там само. – С. 144.

14. Там само. – С. 124.

15. Там само. – С. 13.

16. Там само. – С. 66.

17. Там само. – С. 64.

18. Там само. – С. 65.

19. Там само. – С. 125.

20. Там само. – С. 11, 66.

21. Там само. – С. 48.

22. Там само. – С. 136-137.

23. Там само. – С. 20.

24. Там само. – С. 75.

25. Там само. – С. 156.

26. Там само. – С. 56.

27. Там само. – С. 123.

28. Там само. – С. 169.

29. Там само. – С. 165.

30. Там само. – С. 19.

31. Там само. – С. 168-169.

32. Там само. – С. 81.

33. Там само. – С. 63.

34. Там само. – С. 152.

35. Там само. – С. 154.

36. Кобилянська О. Земля // О. Кобилянська. Вибрані твори. – К., 1977. – С. 227.

37. Там само. – С. 232.

38. Козак М. Ю. Своєрідність ранніх поетичних збірок Ф. Потушняка // Молодь-України: Наукові записки учених Ужгородського державного університету. – Ужгород, 1995. – С. 234.

39. Потушняк Ф. Названа праця. – С. 64.

40. Там само. – С. 101.